

ПИСМО ДО ХРИСТО БОТЕВ

Георги Марков

Втори юни 1976 година, далеч от България

Драги Христо Ботев, Дълго се колебаех дали да ти пиша това писмо в деня на стогодишнината от твоята смърт. Предполагам, че никому не е приятно, дори и на убитите герои, да им се припомня моментът на смъртта, толкова повече, ако смъртносният куршум е дошъл отзад, от лагера на своите. С много по-голяма радост бих ти писал на твоята рождена дата, но тъй като на днешния ден ти ще получиш купища поздравителни телеграми, тържествени послания, дълги и важни речи, академични слова, планини от венци и твоео име ще кънти по радиостанции и високоговорители, аз се реших как малък контраст да ти напиша това писмо.

Всъщност много отдавна исках да ти пиша и да те питам за няколко неща. Вероятно ти не би ми отговорил или би забавил отговора си, докато се срещнем там, където всички неизбежно се срещат. Но не ти писах, защото не ти знаех адреса, както не го знам и сега - в рай ли си, или в ада. Прости ми, но доколкото те познавам, не мога да си представя, че ти сега се разхождаш между сладкопойните, облечени в бяло ангели, усмихвани се на красиви девиси, пишеш райска роса, танцуваш по зелена морава и щастливо разговаряш с благоуханните светли с възрастността на Бога и света. Много по ми се вярва, че дори свети Петър да те е приел в рай, ти си избягал оттам в първия удобен момент, завладял си било стария Радецки, било лодката на Данте и скришом си преминал небесния Дунав, който отделя светците от грешниците. Представям си даже как си скочил всред димящата пушнина на адското предверие, как си прочел оня злобен надпис „Вие, които прекрарихте този праг, надежда всяка тука оставете“, и си се засмял. Аз така вярвам, че ти си се засмял на това предупреждение и може би си протегнал ръка и откърил дъсчицата с надписа, защото ти никога не си могъл да търпиш такива евтини предизвикателства. Мисля, че ти си предпосочил ада, защото там има каузи, докато в рай ги няма. Ти знаеш много добре, че ако стремежът на хората към рай може да бъде някакъв живот, самият рай - това си е чиста смърт. Отгоре на всичко в ада ти сигурно би намерил по-интересната част на човечеството. Старият грешник Бакунин, от когото ти толкова си се възхищавал, трябва да се е издигнал до ранг на мощник-дявол, приятелят ти Нечаев сигурно се пържи някъде в Деветия кръг, а другарят ти Стамболов, мушкар за милионен път с дяволския нож, би се опитал да ти обясни защо според него, ако ти не беше загинал във Врачанския балкан, само няколко години по-късно са щели така и така да те обесят.

Христо Ботев, че аз вярвам на думите на Стефан Стамболов, въпреки че ти, може би, би ме погледнал с недоумение. Всеки твой поклонник би казал, че аз съм смахнат, защото от сто години насам всяка политическа партия, от най-дясна до най-лява, всяка фашистка или комунистическа организация, всяка власт - демократична или тоталитарна, всяка милиция или полиция те има за свое знаме, за свой герой, легенда, символ, светец. Ти си вероятно единственото име в цялата наша история, което обединява всички тях с едно желание - да те имат. Ти си нещо като магически камък, който всички духовни бедняци по нашата земя искат да притежават. Биха ти посочили помпозното величие, с което се почита денят на твоята смърт. О, как искам да видя лицето ти на този ден, как отгоре, някъде над облаците, гледаш това човешко наводнение към твоео лобно място, как добре организирани организации, войници, офицери, милиционери, ученици, пионери, комсомолци, партийци, духовни музики, ракетни части, обикновени и централни комитети, генерали, поети, министри, писатели, разни деятели - с коли, камиони, автомобили, хеликоптери и пеша отиват да отдадат почит на легендата. Искам да видя как гледаш и слушаш зарята, церемонията за падналите, клетвите, че всички ще бъдат като тебе, гъгнешите речи на дебелите партийни ръководители, които произнасят празни дежурни фрази за свобода или смърт и те цитират и рецитират до посиняване... Въпреки това, драги Христо Ботев, Стамболов е прав. Тези хора, техните бащи или техните деца сяха да те обесят, ако ти не имал щастие със спасителния куршум. И аз съм сигурен, че ти знаеше това много добре, ти го предчувстваше, ти го виждаше и точно като Исус Христос избра своята Голгота, за да спасиш народа си от греха. И точно като него от опасност ти се превърна в спасителна легенда. Ти сякаш отгатна какво те искаха от тебе и се съгласи с тях, твоите вероятни бъдещи убийци. Ти не им беше нужен. Беше им нужно името ти. Никой от тях никога не се е интересувал от тебе, малцина са се опитали да те разберат, дори професорските и академичните изследвания са посветени на легендата, а не на тебе. Оттук нататък с твоео име в уста, боготворейки легендата, всички тия власти, и особено сегашната, сяха да унищожават всеки българин, който дръзнеше поне най-бледи да бъде като тебе. „Да живеем и се борим по ботевски“ стана лозунг за изкореняване на всичко ботевско и за ликвидиране на всички горди и чисти чела, които биха се осмелили да бъдат като тебе. С твоята поезия на уста бяха смазани истински поети, с твоята свобода на уста беше наложено най-черно потисничество,

с твоята независимост на уста България бе тласкана от една зависимост в друга, с твой героизъм на уста бяха отречени истинските героизма, с твой безкомпромисен характер на уста България бе овладяна от духовни мижитурки и нищожества... С една дума, ти си славно-точно знаме, под което вилнее позорът. Ти знаеше това. И ако си забравил, нека ти припомня твоята ЕЛЕГИЯ, където ти така пророчески видя какво ще последва: *Кажки ми, кажки, бедни народе, кой те в таз робска люлка люлее?* *Тоз ли, що спасителя прободе на кръста нява зверски в ребрата,* *или тоз, що толкоз години ти не:* „Търпи и ще си спасиш душата“?! *Той ли ил някой негов наместник,* *син на Лойола и брат на Юда,* *предател верен и жив предвестник на нови тегла за сиромаси,* *нов кърджалия в нова полудла* *кой продал брата, убил баща си?!* Това си писал ти самият. И не само си го писал, но си го и вярвал. И тук е моят първи въпрос, драги Христо Ботев! **НЕ СЕ ЛИ ЧУВСТВАШ ВИНОВЕН?** Не смяташ ли, че трябваше да се постараш да останеш жив и да избягаш от куршума, който те чакаше над Враца? Не смяташ ли, че трябваше да откажеш да снабдиш синовете на Лойола и братята на Юда с толкова важната и толкова полезната легенда за Христо Ботев? И вместо това да им създадеш позорната грижа да те обесят самите. Фактически да те обесят. И така името ти вместо швейцарска картичка на всеки режим да стане черен огромно камък, който да тежи върху всичките поколения и зловещо да им напомня за страшния позор и може би да спаси мнзина бъдещи Христо-Ботевци. Защото жестоката истина е, че запазвайки легендата за тебе, всяка година на втори юни ти биваш обесван. Твоята човешка същност, твой характер, твоята истинска поезия, твоята революция, твоята силна любов и силна омраза увисват на въжето. Ако отоманската империя те честваше, ако гробът ти беше редом до този на Митхад Паша, кощунството със самия теб би било по-малко, отколкото сега, когато ти си знамената на казионщината, икона на безскрупулността и пошлото интересийство. Как наистина можа да допуснеш да те убият, когато следваше сто години на всичко ботевско и за ликвидиране на всички горди и чисти чела, които биха се осмелили да бъдат като тебе. С твоята поезия на уста бяха смазани истински поети, с твоята свобода на уста беше наложено най-черно потисничество,

в гърди ни любов, ни капка вяр нито надежда от сън мъртвейски да можеш свестен човек събуди! *Свестните у нас считат за луди...* Прости ми, нямам дързостта да те укорявам, нито смея да възразя срещу кои и да е от твоите принципи и идеали. Напротив, струва ми се, че с времето те разбирам по-дълбоко и по-страшно. Някои от твоите днешни последователи казват, че ти си толкова необикновен, изключителен, странен, чудноват българин, който не прилича на никой друг българин. Може би загатването е, че ти въобще не си българин, а нещо друго. И това също подчертава моята идея, че поколенията през изминалите сто години са противопоставили легендата за тебе на самия теб. Защото нека още веднъж повторя: **ТЕ, КОИТО СЕ КЛАНЯТ ПРЕД ТВОЯ ОРЕОЛ, НЕ БИХА ОСТАВИЛИ ЖИВНИТО ЕДИН, КОЙТО МАЛКО ИМ НАПОМНЯ ЗА ТЕБЕ.** И ето че куршумът, който прониза челото ти, продължава да свиства в своя злобен полет вече сто години и да пронизва много други чела. Ти си чудесен и красив, когато казваш: Подкрепи и мен ръката, та кога встане робът, в редовете на борбата да си найда и аз гробът! Както сам знаеш, не е трудно „кога встане робът“, да си најдеш гроба. Защото, когато робите встават, те си остават роби. Въстанието не ги прави свободни хора. Те са встнали роби. Оттук нататък започва най-трудното, най-мъчителното и най-изпитателното - да превърнеш робите в свободни хора. И тук нуждата от живия Ботев винаги е била далеч по-голяма от легендата за мъртвия Ботев. Така идвам до втория ми въпрос: **НЕ СМЯТАШ ЛИ, ЧЕ КАРАВЕЛОВ БЕШЕ ПРАВ?** Не зная думите, които сте си казали, обидите, коиби сте си разменили, и чувството на горчивина, с което сте се разделили. Зная само, че Каравелов не е успял да те убеди, че свободата на един народ не се ражда от сражението между две чужди армии и дори от героизмота на една легендарна чета, нито от прокламации и международни декларации. А е нещо неразривно свързано със съвършенството на човешкия дух, с възпитанието, просветата и духовния прогрес на един народ. Зная, че ти дръзко си напишал „дозето не ще молитва, а мотика“, че си забравил, че има различни мотики и че револверът съвсем не е най-добрата от тях. Позволявам си да ти кажа, че времето доказа колко прав е бил Каравелов. Затова него не го честват. Дори са го забравили и пренебрегнали. Защото той не им достави полезната легенда, в която много... *Текстът по-нататък не е запазен. © Георги Марков

Един ден на опашка за банани през 80-те: Англичанин пита, какво дават тук ?

Случката би могла да мине за смешна... Бях на опашка за банани - стотина души, всеки от които следеше да не бъдат накръпени правата му. Кротко пристъпвах към заветния щанд, когато до ушиите ми стигна английска реч. Говореха мъж и жена, той - лошо (дори аз го разбирах добре). Тя попита за какво чакат тия хора и в отговор чух: „Дават банани“. След, което тя рече: „О, остави, по-добре да си купим отнякъде...“ Смейте се, де! Настигнах ги. Българин, отскоро женен за канадка. Немало да и каже истината за бананите, макар че и двамата знаехме: това е нещо, което не може да се скрие. Защото утре гостенката пак ще попита: „За какво чакат тия хора?“ Пред мебелния магазин. Или пред обувния. Пред месарницата. Пред аптеката. Пред книжарницата. Пред бакалията. Пред райсьвета. Пред... Откакто се помня, почти 30 години вече - вися по опашки. За всичко. През цялото това време ме убеждават, че живея в общество, което се характеризира с непрестанна грижа за човека, за разлика от онова, загнанащото, дето има една единствена цел: да го тормози и експлоатира. Откакто се помня слушам за битите негри в ЮАР, за измъчени американски индианци, за прегладнели английски безработни, за сънпани гастарбайтери... (Любопитен детайл: хората, които просто разобличават проклетия капитализъм, още по-яростно воюват да останат колкото се може по-дълго в него.) Знаям наизуст колко нови Българии сме построили, каква тежка промишленост имаме и как трябва да се понапнем, ако искаме да влезем в комунизма. Знам, че единственото ни желание е да има мир, защото не отказваме да продаваме оръжие на нуждаещите се. Знам, че съспиваме природата, но това не ни пречи да свикваме международни екофоруми. Знам... Кога за пръв път помислих, че нещо не е наред в иначе стройното ни, розово всекидневие?

В казармата. Служех на границата, където постоянно ни обясняваха каква надеждна преграда сме за агресори, шпиони, диверсанти и тям подобни. Само че... Никой отвъд за две години време така и не прояви интерес. Видж, обратното се случваше - и когато спасявахме някой мераклия от евентуалния тежък живот в чужбина, получавахме отпуск, а той отиваше в затвора. Нямахме представа, че съществува някаква Харта за правата на човека и бяхме спокойни... Уволних се и тръгнах да покорявам света. Много скоро разбрах, че това може да стане само ако мисля едно, говоря друго и върша трето. Но не покорих нищо. Конкуренцията се оказа жестока. Все по-често се хващах, че мълча. Несправедливо уволниха колега, на когото дължах много. Мълчах. Назначиха отгоре некадърник. Мълчах. Дойде високопоставен чиновник, обясни ни колко добре си живее българският народ. Посъветва ни да не прекаляваме с храната, да даваме здрав отпор на империалистическите центри и повече да ходим пеш. След което седна в мерцедеса (движението по булеварда бе спряно) и ни осиди приятно развълнувани. Пак мълчах, но лицемерно се усложнявах с факта, че поне не ръкоплясках... Баща ми получи инфаркт, по-сле инсулт... Трябваше да се купуват лекарства, но ги нямаше в аптеките. В обикновените. Лекарите казаха да търсим връзки в Правителствена болница. Или във Военната. Или в тази на МВР. Там имало. Там и в стайте не лежали по десет души. Може и така да е. Ние не намерихме връзки, но купихме долари - по курс, с пъти по-висок от официалния - и взехме лекарствата от валутната аптека. Аз пак мълчах... Мълчаха и хората около мен. Ако все пак заговаряха - беше в кръчмата или кухнята. За сметка на това, някои хич не мълчаха. Шумяха. Обещаваха. Един министър на всеослушание заяви, че народът не бива да се вълнува: повишаване на цените не се

предвижда. Това беше в събота, а в понеделник магазините осъмнаха с нови ценоразписи. След този случай за учителите стана страшно трудно да обясняват защо лъжата е лошо нещо... Непрекъснато нещо у нас се реорганизира. Усвършенствува. Една невидима машина бълва постановления, разпоредения, укази - те вече са толкова много, че създателите им не знаят техния брой. Но това не попречи понастоящем най-употребяваната дума в българския език да е „няма!“ Живеем като в сън. Забравихме да се усмихваме. Когато някой пострада кротко се утешаваме, че лошото е отминало нас. Непрекъснато чакаме да се случи нещо, да се събудим - но ако може без да полагаме усилия за това. Така - сиво, тъжно, свито - минава животът. Е, не съм без радости: някой си купува секция „Вики“, друг - капачки за буркани, трети - гуми за колата, която вече не помни рождната си дата. А особено щастие изпитват индивидите, получили ключ за панелната кутийка, именуваща се дом... Как стана така, че успяха да ни убедят: бъдете доволни от малкото. Бъдете еднакво бедни. Туряйте крак на всеки, който не марширува в крак. Не гледайте какво се върши, слушайте какво се говори. И да има грешки - те са наши, родни, социалистически. А щом е така, защо да търсим виновни, защо да се питаме не може ли да се живее иначе? Нали и сега сме си добре... Нали ни обещават, че ще се оправим още повече... Голямо нещо е историята - дори само за това, че от нея човек може да научи как се именува времето и да рече: ето, аз живях през Възраждането, например. Или в епохата на революциите. На деколонизацията. На... Как ли ще бъде наречено нашето време? Има ли го въобще това време? Наше ли е? Боже, колко много неща могат да се пръкнат от едни нищо и никакви банани... **Пламен КАМЕНОВ** *Сп. Общество и право*

Прощаване с нашия командир полк. Тодор Стоилов

На 15 януари 2018 г. проведеме летателен ден. Особен летателен ден. Изпратихме за последен полет нашия командир полковник Тодор Стоилов.

Дал професия на стотици водени пилоти. Възпитал ги на любов към Родина. Възпитал ги на човечност и доброта по негов образец. Изпълнил хиля-

ди полети, но днешният е без кацане. Полет към Вечността. Да бъде вечна неговата Памет! **Полк. Иван АПОСТОЛОВ** *Председател на СОСЗР Балчик*